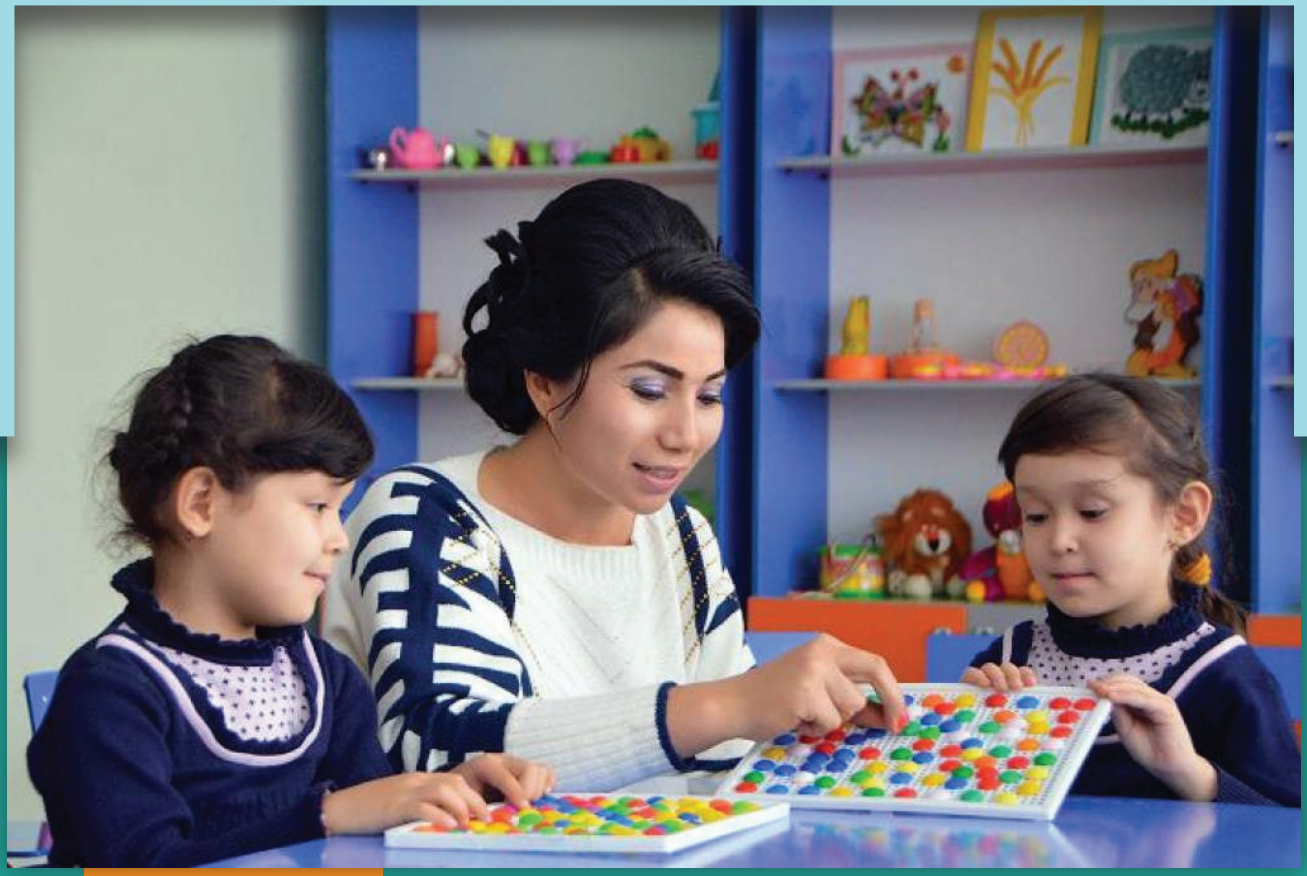
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(1)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 110 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi, Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Ta'lim jarayonida deontologik tamoyillar asosida nizolarni boşqariş 10
Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Sun'iy intellekt asosida maktab öquvçilarining matematik xatolarini diagnostika qiliş va individual tavsiyalar şakllantirişning gibrid adaptiv modeli 15
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Abdurazzoqova Zebuniso Tolmas qizi

Harbiy xizmatçilarning pedagogik mahoratini oşirişning ilmiy-metodik asoslari 21
Yadgarov Ravşan Ergaşeviç

Inklyuziv ta'limda logopedik texnologiyalardan foydalaniş metodikasi 27
Ikramova Dilafruz Furqat qizi, Ilhomova Malikaxon Dilşod qizi

Faoliyat markazlari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning raqamli savodxonligini şakllantiriş metodikasi 30
Jo'rayeva Gulira'no Nazirjon qizi

Bölajak tasviriy san'at öqituvçilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirişda an'anaviy naqqoşlik san'atining pedagogik imkoniyatlari 36
Rözmetov Quvondiq Şanazarovich

Pedagogik hamkorlik asosida ösmir yoşdagi öquvçilarda ijtimoiy voqelikka sezgirlikni tarbiyalaş mexanizmlari 42
Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi

Talabalarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini jismoniy madaniyat vositasida rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 47
Imomov Asliddin Abdurazoqoviç

Harakatli öyinlar yordamida boşlanğiç sinf öquvçilarining harakat faolligini oşiriş usullari 51
Ernazarova Ziyoda Erkin qizi

Sun'iy intellektning inson fikrlaş qobiliyatiga ta'siri: intellektual rivojlaniş uçun imkoniyatlar va tafakkur zaiflaşuvi xavfi 55
Tölaganov Abdumalik Abdiraximoviç

Jadidçilik harakatining vujudga kelişining ijtimoiy-tarixiy şart-şaroitlari 60
Nişonov Muhammad Bahodir öğli, Pulatov Şerdor Nematjonoviç

Maktabgaça ta'lim taşkilotlari direktorlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirişning nazariy-metodologik asoslari 66
A'zamova Malohat Nadjimovna

Söz yasalişi, morfologiya va sintaksisning özига xos xususiyatlari 70
Bobojanov Şaripboy Xudoşukiroviç

Inklyuziv ta'limda diskriminatsiyani oldini oliş va ularni psixologik qöllab quvvatlaş tamoyillari 74
Bozorova Muxlisa

Neyro logopediya va biometriya 78
Foiqova Diyora Anvar qizi

Bölajak öqituvçilarning metakognitiv faoliyatini rivojlantirişda refleksiv topşiriqlardan foydalaniş 83
Ibrohimova Şahlo Umarali qizi

3–4-sinf öquvçilarining badiiy asarlar öqişga qiziqişini oşirişning metod, şakl va vositalari 88
Rasulova Zohida Sindorovna

Raqamli ta'lim muhitida kasbiy-refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirişning metodik tizimini integratsiyalaş 92
Talabova Dilrabo Tolibova

Informatika va uni öqitiş metodikasi fanini öqitişda adaptiv öquv dasturlari va virtual laboratoriyalardan foydalanişning metodik tizimi 98
Xomidov Zohidjon Adhamjon öğli

Развитие профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях цифровизации образования 104
Шаланков Константин Константинович

TA'LIM JARAYONIDA DEONTOLOGIK TAMOYILLAR ASOSIDA NIZOLARNI BOŞQARIŞ

Mirzayeva Faroxat Odiljonovna
Nizomiy Ganjaviy nomidagi
Özbekiston milliy pedagogika universiteti
Pedagogika kafedrasi professori, p.f.d., (DSc)

Annotatsiya: Maqolada ta'lim jarayonidagi pedagogik nizolarni deontologik tamoyillar asosida boşqarişning nazariy-huquqiy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qiliş, ilmiy adabiyotlarni qiyosiy örganiş hamda tizimli yondaşuv asosida nizolarning asosiy omillari va etik xavflari tasniflanadi. Betaraflik, xolislik, adolat, qadr-qimmatni hurmat qiliş va maxfiylik tamoyillarining özaro aloqasi oçib beriladi. Pedagog uçun nizoni boşqarişning sakkiz bosqiçli konseptual algoritmi taklif etilib, uni qöllaş şartlari va çeklovlari körsatiladi. Tadqiqot xulosalari pedagoglarning konfliktologik va deontologik kompetentligini rivojlantirişga qaratilgan.

Kalit sözlar: pedagogik deontologiya, pedagogik nizo, kasbiy etika, xolislik, adolat, pedagogik mas'uliyat, nizolarni boşqariş, refleksiya.

Abstract: This article examines the theoretical, legal, and practical dimensions of managing educational conflicts through deontological principles. Drawing on analysis of legal documents, a comparative review of sçolarly approaçes, and systems thinking, it identifies major sources of conflict and associated ethical risks. The paper distinguişes impartiality, objectivity, fairness, respect for human dignity, and confidentiality. It proposes a conceptual eight-stage framework for educators and outlines the conditions and limitations of its application. The findings aim to support the development of educators' conflict-management and deontological competencies.

Key words: pedagogical deontology, educational conflict, professional ethics, objectivity, fairness, professional responsibility, conflict management, reflection.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-правовые и практические аспекты управления педагогическими конфликтами на основе деонтологических принципов. Посредством анализа нормативных документов, сопоставления научных подходов и системного анализа выделены основные факторы конфликтов и соответствующие этические риски. Раскрыта взаимосвязь беспристрастности, объективности, справедливости, уважения человеческого достоинства и конфиденциальности. Предложен восьмиэтапный концептуальный алгоритм действий педагога, обозначены условия и ограничения его применения. Выводы ориентированы на развитие конфликтологической и деонтологической компетентности педагогов.

Ключевые слова: педагогическая деонтология, педагогический конфликт, профессиональная этика, объективность, справедливость, профессиональная ответственность, управление конфликтами, рефлексия.

KIRIŞ

Ta'lim jarayonining sifati nafaqat öquv natijalari, balki pedagog va ta'lim oluvçi örtasidagi munosabatlarning huquqiy va axloqiy asoslarda taşkil etilişiga ham boğliq. Baholaşga oid e'tirozlar, intizomiy tortişuvlar, kommunikativ tuşunmovçiliklar hamda raqamli muloqotdagi kelişmovçiliklar pedagogdan faqat murosaga keltiriş könikmasini emas, balki inson qadr-qimmatini asraydigan, dalillarga tayanuvçi va me'yoriy jihatdan asoslangan qaror qabul qilişni talab qiladi. Şu sababli nizolarni deontologik tamoyillar asosida boşqariş pedagogika, kasbiy etika va ta'lim huquqi kesişgan dolzarb muammo hisoblanadi.

Mazkur masalaning huquqiy asosi Özbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan ta'lim oliş huquqi, inson şa'ni va qadr-qimmatini hurmat qiliş, şuningdek, öqituvçi mehnatining ijtimoiy ahamiyatini e'tirof etiş bilan boğliq [1]. "Ta'lim töğrisida"gi Qonun [2] ta'lim munosabatlarining umumiy huquqiy asoslarini, "Pedagogning maqomi töğrisida"gi Qonun [3] esa pedagogning kasbiy huquqlari, majburiyatlari va uning faoliyatiga oid kafolatlarni belgilaydi. Uşbu normalar nizoli vaziyatlarda vakolatdan mas'uliyat bilan foydalaniş, ta'lim oluvçining manfaatlarini hisobga oliş va pedagogik munosabatlarning qonuniyligini ta'minlaş zarurligini körsatadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Voyaga yetmagan ta'lim oluvçilar iştirokidagi nizolarni körib çiqişda "Bola huquqlarining kafolatlari töğrisida"gi Qonun [4] muhim me'yoriy asos bölib xizmat qiladi. Özbekiston Respublikasi Prezidentining "Özbekiston - 2030" strategiyasi töğrisidagi PF-158-son Farmoni [5] ta'lim sifati va inson kapitalini rivojlantiriş böyiça strategik ustuvor yönalişlarni belgilaydi. Şuningdek, 2022-2026-yillarga möljallangan taraqqiyot strategiyasi haqidagi PF-60-son Farmon [6] ta'lim tizimini takomillaştiriş islohotlarining avvalgi bosqiçini ifodalaydi. Mazkur hujjatlar pedagogik nizolarni boşqariş, kasbiy mas'uliyat, xavfsiz ta'lim muhiti va sifatli ta'limni ta'minlaşning huquqiy-siyosiy kontekstini yaratadi.

Ta'lim muassasasida yuzaga keladigan pedagogik nizoni faqat taşkiliy yoki psixologik hodisa sifatida izohlaş yetarli emas. U kasbiy burç, huquq, adolat va inson qadr-qimmatini muhofaza qiliş bilan boğliq deontologik muammodir. Pedagog nizo sabablarini aniqlaş, etik xavflarni baholaş, manfaatdor tomonlarning huquq va ehtiyojlarini ajratiş, xolis qaror qabul qiliş hamda nizodan keyingi munosabatlarni tiklaş böyiça kasbiy kompetensiyaga ega bölişi lozim.

Ta'lim jarayonidagi nizo tabiatan mutlaqo salbiy hodisa emas. U ehtiyojlar, qadriyatlar, rollar, me'yorlar, baholaş mezonlari yoki kommunikativ kutişlar örtasidagi nomuvofiqlikni körsatadigan ijtimoiy signal bölişi mumkin. Nizoning pedagogik xavfi uning mavjudligida emas, balki kuçlar teng bölmagan "ta'lim beruvçi - ta'lim oluvçi" munosabatida notöğri boşqarilganda, kamsitiş, omma oldida tahqirlaş, asossiz jazo, bahodan bosim vositasi sifatida foydalaniş, işonçning yöqolişi va ta'lim motivatsiyasining pasayişiga olib kelişidadir.

Deontologik yondaşuv pedagogning "nima qiliş foydali?" degan savoli bilan bir qatorda "kasbiy burç nuqtayi nazaridan nima qilişim şart?", "qaysi harakat öquvçining şa'ni va huquqlarini saqlaydi?", "qarorim barça tomonlarga bir xil mezon asosida tatbiq etilyaptimi?" kabi savollarni qöyişini talab qiladi. Şu sababli nizoni boşqariş pedagogning kommunikativ mahorati bilan çeklanmaydi. U axloqiy mulohaza, huquqiy savodxonlik, emotsional özini boşqariş, dalilga tayangan qaror va refleksiyani birlaştiruvçi kompleks kasbiy kompetensiyadir.

Pedagogik konflikt - ta'lim jarayoni subyektlarining maqsadlari, manfaatlari, qadriyatlari, ehtiyojlari, rollari yoki vaziyatni talqin qilişlari örtasidagi qarama-qarşilikning oçiq yoki yaşirin şaklda namoyon bölişidir. Öqituvçi va öquvçi örtasidagi nizoda institutsional vakolatlar teng emas, pedagog baholaydi, tartibni boşqaradi, resurs va axborotga kirişni nazorat qilişi mumkin. Aynan şu assimetriya pedagogga yuqoriroq deontologik mas'uliyat yuklaydi.

Ilmiy adabiyotlarda konstruktiv yondaşuv nizo natijasini uning mavjudligidan köra, tomonlarning munosabati, muloqot usuli va boşqaruv jarayoni belgilaşini ta'kidlaydi [9]. Manfaatlarga yönaltirilgan muzokara esa şaxsni muammodan ajratiş, pozitsiyalardan köra ehtiyojlarni anglaş va xolis mezonlardan foydalanişga tayanadi[8]. Bu yondaşuvlar pedagogik deontologiyaning zarar yetkazmaslik hamda qadr-qimmatni saqlaş tamoyillari bilan uyğunlaşadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ta'lim jarayonidagi nizolarning kelib çiqişi köp omilli xususiyatga ega. 1-jadvalda manbaviy matn asosida ularning körinişlari va deontologik xavflari tizimlaştirildi.

1-jadval: **Ta'lim jarayonidagi nizolarning asosiy omillari**

Omil	Kuzatiladigan natijalar	Deontologik xavf
Kommunikativ sabablar	Buyruqboz ohang, noaniq körsatma, tinglamaslik, kinoya, yorliq yopiştiriş, öquvçining fikrini mensimaslik;	Hurmat va qadr-qimmatning buzilişi
Baholaş bilan boğliq sabablar	Mezonlarning oldindan tuşuntirilmasligi, bir xil işga turliça talab qöyiş, subyektiv taassurotning bahoga ta'siri, apellyatsiya imkoniyatining yöqligi;	Xolislik va adolatga şubha
Rol va intizomga doir sabablar	Pedagog va öquvçining "maqbul xulq" haqidagi tasavvuri mos kelmasligi, qoida va oqibatlarning izçil qöllanmasligi;	Vakolatni suiiste'mol qiliş
Individual-psixologik sabablar	Stress, emotsional zöriqiş, temperament farqlari, özini nazorat qiliş qiyinlaşuvi. Bular sababni tuşuntirişi mumkin, ammo etik buzilişni oqlamaydi;	Impulsiv qaror va zarar
Ijtimoiy va guruhiy sabablar	Tengdoşlar bosimi, guruhdagi maqom, stereotiplar, kamsituvçi munosabat, ijtimoiy tengsizlikning sinfdagi aks etişi;	Kamsitiş yoki çetlatiş
Raqamli muhit bilan boğliq sabablar	Messenjer va ijtimoiy tarmoqlarda çegaralarning buzilişi, yozişma ohangining notöğri talqini, şaxsiy ma'lumotni tarqatiş, kiberbulling;	Maxfiylik va kasbiy çegara buzilişi
Taşkiliy sabablar	Ortiqça yuklama, noaniq içki tartib, şikoyat mexanizmining sustligi, vakolatlar çegarasining belgilanmaganligi.	Mas'uliyatning noaniqligi

Nizoning rivojlanişi va profilaktik yondaşuv

Nizo odatda bir martalik voqea emas, balki bosqiçma-bosqiç kuçayadigan jarayon sifatida namoyon böladi. Uning tahliliy ketma-ketligi quyidagiça:

1) yaşirin ziddiyat yoki qondirilmagan ehtiyoj;
2) konfliktogen voqea;
3) voqeani salbiy talqin qiliş;
4) emotsional zöriqiş;
5) javob harakati va eskalatsiya;
6) oçiq qarama-qarşilik;
7) oqibat va munosabatlarning qayta qurilişi.

Bu bosqiçlar barça holatlarda qat'iy bir xil keçmaydi. Ular pedagog uçun vaziyatni erta aniqlaşga xizmat qiluvçi tahliliy sxemadir.

Pedagog uçun eng muhim nuqta - eskalatsiyadan oldingi bosqiçlarni payqaş. Masalan, öquvçining takroriy e'tirozi "intizomsizlik" deb avtomatik talqin qilinmasdan, topşiriqning tuşunarsizligi, baholaşga işonçsizlik yoki guruhdagi bosim kabi omillar tekşirilişi lozim.

Konfliktning predmeti bilan şaxsni ajratiş deontologik jihatdan muhim: "siz mas'uliyatsizsiz" degan şaxsiy yorliq örniga "topşiriq belgilangan muddatda topşirilmadi; sabab va yeçimni aniqlaymiz" kabi xulqqa yönaltirilgan ifoda qöllanadi. Bu usul muammoni inkor qilmaydi, lekin şaxs qadr-qimmatini saqlaydi.

Masalan, talabaning qöyilgan bahoga e'tirozi auditoriya oldida şaxsiy tortişuvga aylantirilmasligi lozim. Pedagog baholaş mezonlarini izohlaydi, işni qayta tekşiradi, içki tartibda közda tutilgan bölsa, mustaqil körib çiqiş yoki apellyatsiya mexanizmini taklif qiladi. Qaror bir xil mezonlarga asoslanişi, e'tiroz bildirgan şaxsga nisbatan salbiy munosabat bilan boğlanmasligi kerak.

Ta'lim jarayonidagi betaraflik, xolislik va adolat mazmunan yaqin bölsa-da, aynan bir tuşunça emas. Betaraflik pedagogning şaxsiy simpatiya-antipatiya, guruh bosimi yoki manfaatlar ta'sirida bir tomonni asossiz qöllamasligini anglatadi. Xolislik - qarorni tekşiriladigan dalil, aniq mezon va protsedura asosida çiqarişdir. Adolat esa bir xil holatlarga izçil mezon qöllaş bilan birga, real teng imkoniyat yaratiş uçun asosli individual ehtiyojlarni ham hisobga olişni talab etadi.

Formal tenglik "hamma uçun aynan bir xil" qoidani anglatişi mumkin. Pedagogik adolat esa ayrim hollarda oqilona moslaştirişni talab qiladi. Masalan, barça talabaga bir xil baholaş mezoni qöllanadi, biroq qonuniy va pedagogik asos mavjud bölsa, maxsus ta'lim ehtiyojiga ega öquvçiga topşiriqni bajariş şakli yoki vaqti böyiça moslaştiriş berilişi mumkin. Bunda natijani baholaşning akademik mezoni buzilmaydi, balki unga erişiş imkoniyati adolatli taşkil etiladi.

Pedagogik betaraflik "axloqiy befarqlik" degani emas. Zöravonlik, tahqirlaş, kamsitiş yoki xavfsizlikka tahdid mavjud bölsa, pedagog "ikki tomon ham bir xil darajada haq" degan sun'iy muvozanatni yaratmasligi kerak. U faktlarni tekşiradi, zarar körayotgan şaxsning xavfsizligini ta'minlaydi va tegişli institutsional tartibni işga tuşiradi. Demak, betaraflik zarar va huquqbuzarlikka nisbatan passivlik emas, balki şaxsiy tarafkaşlikdan xoli, me'yoriy asoslangan faoliyatdir.

Protsessual adolat ham muhimб nizoda faqat yakuniy yeçimning mazmuni emas, balki tomonlar fikrini eşitiş, sabablarni tuşuntiriş, qarorni hujjatlaştiriş va şikoyat imkoniyatining mavjudligi ham işonçni şakllantiradi. Şuningdek, maxfiylik mutlaq tusda talqin qilinmaydi: xavfsizlikka tahdid yoki qonunda belgilangan xabar beriş majburiyati mavjud bölsa, tegişli ma'lumot vakolatli subyektlarga faqat zarur hajmda yetkaziladi.

Pedagogning axloqiy pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyati

Pedagogning axloqiy pozitsiyasi uning şaxsiy kayfiyati emas, balki kasbiy qadriyatlarni konkret vaziyatda izçil himoya qiliş qobiliyatidir. Nizoda pedagog bir vaqtning özida ta'lim maqsadini, öquvçining qadr-qimmatini, guruh xavfsizligini, akademik halollikni va muassasa qoidalarini muvozanatlaştiradi. Bunda "mening obröyimni saqlaş" emas, pedagogik va etik jihatdan asoslangan natijaga erişiş ustuvor böladi.

Pedagogning deontologik pozitsiyasi quyidagi mezonlarda namoyon böladi:

- qadr-qimmatni saqlaş tanbeh berilganda şaxsni tahqirlamaslik;
- zarar yetkazmaslik qarorning psixologik, ijtimoiy va akademik oqibatini baholaş;
- mas'uliyat xatoni tan oliş va tuzatiş; kasbiy çegaralar, sovğa, manfaat va şaxsiy yaqinlikning baholaşga ta'sirini çeklaş;

- maxfiylik - şaxsiy axborotni vakolat doirasida muhofaza qiliş;
- refleksiya - stereotip va hissiyotlarning qarorga ta'sirini tekşiriş.

Pedagogning ijtimoiy mas'uliyati individual nizoni hal qilişdan kengroqdir. U sinf yoki guruhda hurmatga asoslangan kommunikatsiya normasini yaratadi, diskriminatsiya va bullyingning normalaşuviga yöl qöymaydi, öquvçilarga kelişmovçilikni zöravonliksiz ifodalaş usullarini örgatadi. Şu ma'noda pedagog konfliktni boşqariş orqali fuqarolik muloqoti, huquqiy madaniyat, empatiya va javobgarlikning kundalik modelini namoyiş etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Milliy pedagogik adabiyotlarda öqituvçining mahorati, nutq madaniyati va ta'limiy muloqotiga berilgan e'tibor [7] deontologik boşqaruvning kommunikativ asoslarini mustahkamlaydi. Biroq nutqiy xuşmuomalalikning özi yetarli emas. Pedagogning qarori aniq huquqiy me'yor, baholaş mezoni va institutsional tartib bilan ham muvofiq bölişi kerak.

Deontologik boşqaruvning sakkiz bosqiçli konseptual algoritmi

Quyidagi amaliy ketma-ketlik manbaviy maqoladagi modelning huquqiy va protsessual aniqlaştirilgan tahriridir. U vaziyat xususiyatiga moslaştirib qöllanişi kerak.

1. **Emotsional özini boşqariş.** Pedagog ovoz ohangi va impulsiv reaksiyasini nazorat qiladi; xavf bölmagan holatda şoşilinç ayblovdan tiyiladi.
2. **Xavfsizlikni ta'minlaş.** Jismoniy yoki psixologik zarar xavfi mavjud bölsa, avvalo himoya çoralari köriladi va zaruratda mas'ul xodimlar jalb qilinadi.
3. **Faktlarni aniqlaş.** Tekşirilgan voqea, taxmin, baho va şaxsiy taassurot alohida qayd etiladi; raqamli dalillar bilan işlaşda maxfiylik saqlanadi.
4. **Tomonlarni tinglaş.** Har bir tomon öz qaraşi va ehtiyojlarini bayon etadi; kuçlar teng emasligi, yoş va individual ehtiyojlar hisobga olinadi.
5. **Huquqiy va etik mezonlarni tekşiriş.** Qadr-qimmat, xolislik, adolat, manfaatlar töqnaşuvi, maxfiylik, mutanosiblik va amaldagi içki tartib baholanadi.
6. **Yeçimlarni işlab çiqiş.** Ta'limiy, murosaviy yoki zaruratda rasmiy taşkiliy çoralar körib çiqiladi; jazo yagona vositaga aylantirilmaydi.
7. **Qarorni rasmiylaştiriş.** Amalga oşiriladigan harakatlar, mas'ullar, muddat, qayta körib çiqiş va murojaat qiliş imkoniyatlari aniq belgilanadi.
8. **Refleksiya va kuzatuv.** Qarorning ijrosi, takrorlaniş xavfi va munosabatlardagi özgarişlar tahlil qilinib, profilaktik çoralar takomillaştiriladi.

Konseptual pedagogik vaziyat: talaba topşiriq uçun qöyilgan bahoni adolatsiz deb hisoblab, öqituvçiga guruh çatida keskin e'tiroz bildiradi. Agar pedagog bunga ommaviy tanbeh bilan javob bersa, nizo kuçayişi, talabaning obrösiga putur yetişi va guruhda işonçsizlik ortişi mumkin. Deontologik yeçim esa avvalo suhbatni şaxsiy va xavfsiz muloqotga ötkaziş, yozişmalardagi faktlarni tekşiriş, avval e'lon qilingan baholaş mezonlarini taqdim etiş, zarur bölsa qayta körib çiqiş tartibini işga tuşiriş va keyingi kommunikatsiya qoidalarini kelişib olişdan iborat. Bu misol kuzatuv natijasi emas, algoritmning qöllanişini tuşuntiruvçi modeldir.

Amaliy baholaş uçun quyidagi indikatorlardan foydalaniş mumkin:

a) nizo töğrisidagi murojaatning belgilangan muddatda körilişi;

b) har ikki tomon fikrini tinglaşning qayd etilişi;

c) qarorning huquqiy va baholaş mezonlari bilan asoslanişi;

d) takroriy nizolar uluşining dinamikasi;

e) iştirokçilarning tartib adolatliligi va muloqot hurmatiga doir anonim baholari.

Algoritmni qöllaşda quyidagilarga rioya etiş zarur: zöravonlik, tahqirlaş, tizimli kamsitiş yoki bolaning xavfsizligiga real tahdid bölgan hollarda oddiy mediatsiya huquqiy himoya va majburiy institutsional çoralar örnini bosa olmaydi. Bunday vaziyatlarda tegişli vakolatli organlar va muassasaning belgilangan tartiblari ustuvor hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil şuni körsatadiki, pedagogik nizolarni samarali boşqarişning asosiy mezoni kelişmovçilikni imkon qadar tez tugatiş emas, balki uni adolatli, şaxsga zarar yetkazmaydigan hamda ta'limiy munosabatni tiklaşga xizmat qiladigan tarzda hal etişdir. Betaraflik şaxsiy tarafkaşlikni çeklaydi, xolislik dalil va protseduraga tayanişni ta'minlaydi, adolat esa umumiy mezonlarni individual ehtiyojlarga asosli moslaştiriş bilan uyğunlaştiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Özbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir, 2023-yil 30-apreldagi referendumda qabul qilingan.
2. Özbekiston Respublikasining "Ta'lim töğrisida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, ÖRQ-637-son.
3. Özbekiston Respublikasining "Pedagogning maqomi töğrisida"gi Qonuni. 2024-yil 1-fevral, ÖRQ-901-son.
4. Özbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari töğrisida"gi Qonuni. 2008-yil 7-yanvar, ÖRQ-139-son.
5. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "Özbekiston - 2030" strategiyasi töğrisida"gi PF–158-son Farmoni.
6. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga möljallangan Yangi Özbekistonning taraqqiyot strategiyasi töğrisida"gi PF-60-son Farmoni.
7. Azizxöjayeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toşkent: Özbekiston Yozuvçilar uyuşmasi Adabiyot jamğarmasi naşriyoti, 2006.
8. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. Toşkent: Iqtisod-moliya, 2011.
9. Mahmudov N. Öqituvçi nutqi madaniyati. Toşkent: Alişer Navoiy nomidagi Özbekiston Milliy kutubxonasi naşriyoti, 2007.

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(1)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.